

УДК 336.71

Чиж Н.М., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

КАПІТАЛІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано стан капіталізації банківської системи України, визначено основні методи нарощення капіталу. Наводяться шляхи подальшого нарощення капіталу та перспективи поглиблення капіталізації у вітчизняному банківському секторі.

Ключові слова: капітал, банк, банківська система, капіталізація, власний капітал, статутний капітал, прибуток.

Chyzh N.M.

CAPITALIZATION OF THE BANKING OF UKRAINE: STATUS AND PROSPECTS

This paper analyzes the capitalization of the banking system of Ukraine, the main methods of capital accumulation. We give ways to further accumulation of capital and the perspectives of capitalization in the domestic banking sector.

Keywords: capital, bank, banking, capitalization, equity, share capital, profit.

Чиж Н. М.

КАПИТАЛИЗАЦИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье проанализировано состояние капитализации банковской системы Украины, определены основные методы наращивания капитала. Приводятся пути дальнейшего наращивания капитала и перспективы углубления капитализации в отечественном банковском секторе.

Ключевые слова: капитал, банк, банковская система, капитализация, собственный капитал, уставный капитал, прибыль.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Один з найважливіших чинників зростання економіки – надійна і потужна банківська система. Удосконалення банківської діяльності та визначення основних напрямів розвитку банків є одними з ключових проблем сучасного економічного розвитку суспільства. Оцінка всіх аспектів функціонування банківської системи прямо чи опосередковано пов'язана з її капіталом. Для оцінки ж надійності та безпечності конкретного банку показник достатності капіталу є одним із ключових факторів. Достатня кількість власних коштів банку сприяє його стабільному функціонуванню та є захистом від різноманітних ризиків, пов'язаних із банківською діяльністю. Одним з основних завдань капіталу є поглинання можливих втрат, тобто створення основи для підтримки довіри до банку з боку вкладників. Капітал банку є одним із найважливіших показників, які характеризують фінансову стійкість банку та його здатність до подальшого розвитку. Зміцнення ресурсної бази вітчизняної банківської системи, інтеграція її у світову спільноту значною мірою залежатимуть від зростання обсягів капіталу банків, зокрема такого його важливого складника, як власний капітал.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Особливу увагу проблемам капіталізації приділяють М. Алекеєнко, В. Герасименко, У. Грудзевич, Ж. Довгань, А. Мороз, Л. Примостка, М. Савлук, К. Черкашина Ю. Уманців та інші. Незважаючи на такі дослідження, що стосуються формування капіталу банків,

доцільно й надалі продовжувати наукові та практичні пошуки у цьому напрямку, оскільки зазначена проблема й дотепер є однією з найактуальніших.

Цілі статті. Мета статті полягає у дослідженні проблем капіталізації банківських установ України та обґрунтування напрямів її підвищення на підставі аналізу наявної практики в Україні.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вартість і розмір капіталу впливають на конкурентну позицію банку. Особливої актуальності проблемі управління власним капіталом банку і питанням його регулювання додає Базельський комітет з банківського нагляду, який зробив спробу докорінної зміни системи оцінки достатності власного капіталу банку. Таким чином, комплексне розроблення теоретичних і практичних питань, що розкривають усі аспекти власного капіталу і управління ним, є важливою і актуальною проблемою в сучасній банківській системі України.

Важливим показником, який характеризує фінансову стійкість окремого банку і банківської системи загалом, є власний капітал банку. Від того, наскільки банки приділятимуть увагу процесу формування власного капіталу, аналізу його структури, залежатиме їх спроможність ефективно здійснювати банківські операції та надавати послуги, а також фінансова стійкість банківської системи, її місце і роль у процесах економічних перетворень і подальшого розвитку економіки країни на ринкових засадах.

Зростання ризикованості банківської діяльності в умовах ринкової економіки, зростання її обсягів та поява різноманітних форм зумовлюють необхідність пошуку джерел формування власного капіталу банків задля збільшення обсягу його ресурсної бази. З урахуванням вимог регулюючих органів, для розширення можливостей здійснення активних операцій більшість банків прагне до нарощення обсягу власного капіталу. Тому вирішення проблем та завдань, пов'язаних з формуванням власного капіталу банку має безперечне практичне значення.

В економічній літературі виділяють декілька джерел нарощення капіталу, серед яких внутрішні та зовнішні джерела. Зовнішні джерела збільшення капіталу передбачають: продаж акцій; продаж активів; залучення субординованого боргу. Внутрішніми джерелами збільшення капіталу є: прибуток; проведення збалансованої і стабільної дивідендної політики. В останні роки вагому роль у нарощуванні капіталу відіграють методи непрямого ефекту: злиття та поглинання банків; створення і використання резервів переоцінки; зміни у структурі балансу банку.

Ефективне функціонування банку значною мірою обумовлюється структурою та розміром власного капіталу. Від розміру власного капіталу, його структури багато в чому залежать фінансові результати діяльності банку, розширення спектру послуг клієнтам, а також можливості збільшення вкладень в економіку країни. Від того, як буде формуватися власний капітал банків, його структура і механізм використання, залежатиме ефективність банківської та економічної системи держави в цілому.

Аналіз економічної літератури свідчить про неоднозначність трактування поняття «власний капітал». Погляди на власний капітал можна розділити на три групи: визначення власного капіталу як власності банку, як чистих активів банку, як суми вкладеного та накопиченого капіталу [2, 6, 7].

Дослідивши різні підходи, ми стверджуємо, що власний капітал банку – це сукупність фінансових ресурсів акумульованих з різних джерел, які належать банку на правах власності, користування та розпорядження, мобілізованих в процес економічних відносин шляхом включення їх в господарський оборот без часових обмежень з метою підвищення прибутковості та рентабельності банку. На нашу думку, такий підхід дає змогу зосередити увагу на джерелах формування, призначенні власного капіталу,

враховує його юридичну суть та дає підстави об'єднати різні точки зору на поняття власний капітал банку.

На сучасному етапі проблему капіталізації часто плутають із проблемою розміру статутного капіталу або із проблемою ліцензійних вимог до розміру регулятивного капіталу. В зв'язку із цим, необхідно чітко зазначити, що проблема капіталізації – це проблема недостатньої адекватності капіталів банків до розміру сформованих ними активів. Тобто проблема полягає не у кількісній, а у якісній площині. На нашу думку, проблема капіталізації – це проблема загальної фінансової стабільності та автономності банківської системи, а отже належного обслуговування банками прийнятих на себе грошових зобов'язань. Варто відзначити, що капіталізація банківської системи України – це формування фінансового підмурку банківської системи, від якості якого залежить надійність всієї економічної системи та динаміка подальшого розвитку.

Для вирішення питання достатності власних коштів банку для його нормального функціонування органи нагляду за банківською системою встановлюють нормативні вимоги до капіталу. Так, показник достатності капіталу є найважливішим з усіх, що використовуються для оцінки надійності банку.

Зазначимо, що до прийняття Закону України «Про банки і банківську діяльність» власний капітал банку, обчислюваний НБУ, мав назву нормативного. У Законі дається таке визначення регулятивного капіталу: «Капітал регулятивний (власні кошти) — складається з основного та додаткового капіталу, зваженого на ризики, що визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України» [4]. Наведене визначення терміна регулятивного капіталу викликає низку зауважень. По-перше, у ньому не простежується економічна суть регулятивного капіталу. По-друге, згідно з положеннями Базельської угоди (1988 р.) на ризики зважується не капітал банку, а його активи, які потім співвідносяться з розміром власного капіталу для визначення адекватності капіталу. Сам же розмір капіталу за здійснення нагляду може зменшуватися на вкладення в інші юридичні особи тощо. Отже, регулятивний банківський капітал — це капітал, який банк повинен мати у своєму розпорядженні при здійсненні операцій чи послуг виходячи із вимог регулювального органу.

Характеристику співвідношення балансового і регулятивного власного капіталу по банківській системі України наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Балансовий і регулятивний капітал банківської системи України 2008-2013 рр.,
млн. грн.

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	1.09.2013
Капітал, млн. грн.	119263	115175	137725	155487	169320	177167
Регулятивний капітал, млн грн.	123066	135802	160897	178454	178909	186046
Питома вага капіталу у регулятивному капіталі, %	96,91	84,81	85,60	87,13	94,64	95,23
Абсолютне відхилення капіталу від даних попереднього року, млн. грн.	-	-4088	22550	17762	13833	7847
Абсолютне відхилення регулятивного капіталу від даних попереднього року, млн. грн.	-	12736	25095	17557	455	7137
Темп приросту капіталу, %	-	-3,43	19,58	12,90	8,90	4,63
Темп приросту регулятив-ного капіталу, %	-	10,35	18,48	10,91	0,25	3,99

Джерело: розраховано автором за даними [3, 5].

Сукупний розмір капіталу українських банків протягом 2012 року зріс на 8,9 % (13,8 млрд. грн.) і становив 169,3 млрд. грн.. станом на 01.01.2013 р. Розмір власного капіталу і надалі продовжує бути меншим за статутний капітал, що пояснюється значними збитками банківської системи України у попередні роки. Розмір регулятивного капіталу на кінець 2012 року порівняно із значенням на початок року був більшим на 0,25 % (0,46 млрд. грн.), але на відміну від власного капіталу був більшим за розмір статутного капіталу системи.

З даних таблиці видно, що у 2013р. відбулося зменшення питомої ваги капіталу. Це пов'язано з тим, що його значення коригується на суму недосформованого резерву під кредитні ризики та з урахуванням субординованого боргу банків. Спостерігається позитивна тенденція збільшення темпу приросту капіталу протягом 2008-2013 рр., а саме відбувся ріст приросту від від'ємного значення до додатного. У 2013 р. капітал зріс на 4,63 % (7,8 млрд. грн.) в основному за рахунок збільшення обсягів статутних капіталів і субординованого боргу банків. Варто відзначити, що спостерігається зменшення темпу приросту для регулятивного капіталу протягом аналізованого періоду, так у 2011 р. він становив 10,91%, що було на 8,13% менше ніж у 2010 р., у 2012 р. він становив 0,25%, що було на 10,66 % менше ніж у 2011 р., а станом на 01.09.2013 р. спостерігається зростання темпу росту капіталу на 3,74 % порівняно з даними 2012р. Стосовно регулятивного капіталу помічено позитивну тенденцію до його нарощення.

Важливим показником, який характеризує банківський капітал, є співвідношення власного банківського капіталу та зобов'язань банків. Розмір балансового власного капіталу становить станом на 01.09.2013 р. близько 14,62 % від сукупних пасивів банківської системи України (15,02 % станом на 01.01.2013р.; 12,88% станом на 01.01.2009 р.). В межах аналізованого періоду спостерігається загальне, систематичне і послідовне зростання частки капіталу у пасивах українських банків з відповідним зниженням частки зобов'язань. Це притаманно всій банківській системі, а також усім групам банків. Крім того, така тенденція є результатом укрупнення банків, що пов'язано з об'єктивними факторами та регулятивними вимогами Національного банку України. Закономірність щодо збільшення частки власного капіталу у сукупних пасивах пов'язана з призначенням банків, їх роллю у фінансовому посередництві.

Незважаючи на незначну питому вагу в сукупних пасивах комерційних банків (14,62%), власний капітал є фундаментом діяльності банку, основою його надійності, стійкості та безпеки. Власний капітал банку є базовим параметром для формування ресурсів як окремого комерційного банку, так і банківської системи в цілому.

Головним джерелом зростання власного капіталу є нерозподілений прибуток банку. Такий підхід до нарощування капітальної бази не розширює коло власників, а отже, дозволяє зберегти існуючу систему контролю за діяльністю банку і уникнути зниження дохідності акцій унаслідок збільшення їх кількості в обігу.

Накопичений збиток минулих років становить 45,4 млрд. грн., або 26,84 % власного капіталу без урахування збитків. Протягом останніх п'яти років досліджуваного періоду збитки поточного року в цілому по системі мали тенденцію до зменшення і склали 5547 млн. грн. Резерви переоцінки цінних паперів в 2011 році зросли на 1793 млн. грн. порівняно з 2010 роком і становили 13895 млн. грн., в 2012 році зріс на 3940 млн. грн. порівняно з 2011 роком і склав 17835 млн. грн.

Підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків підвищить їх конкурентоспроможність на світовому фінансовому ринку і забезпечить фінансову стабільність всієї економіки України на шляху інтеграції у світове господарство.

Підсумовуючи, наголосимо на доцільності стимулювання збільшення власного капіталу банку за рахунок надання таких податкових пільг: звільнення від

оподаткування податком на прибуток підприємств прибутку, який спрямовується на збільшення статутного капіталу банку шляхом його реінвестування; звільнення від оподаткування податком на прибуток дивідендів, сплачених (нарахованих) юридичним і фізичним особам у формі акцій (паїв, часток), емітованих банком, який нараховує дивіденди.

Висновки. Отже, якісно новий рівень капіталізації банків може бути досягнутий за рахунок наступних кардинальної зміни загальноекономічних факторів: легалізації капіталу; суттєвої зміни рівня корпоративного управління; створення привабливих податкових та фінансових умов для інвестицій у банківський сектор економіки; зниження рівня діючих в Україні ризиків; підвищення рейтингу України.

Ми вважаємо, що капіталізація банків реально може відбуватися за рахунок: нормативного врегулювання НБУ вимог до капіталізації банківських установ; внутрішніх резервів банківської системи (створення банківських об'єднань, груп, консорціумного кредитування); нарощування прибутку банків; зменшення витрат вітчизняних комерційних банків; випуску фінансових інструментів капіталізації банків (депозитних сертифікатів, облігацій, єврооблігацій, привілейованих акцій); збільшення капіталу державних банків або їх корпоратизації; створення ресурсної бази для нарощування інвестицій у фінансові інструменти банківської системи; збалансованості та стабільності дивідендної політики; злиття та поглинання, проте цей напрям потрібно застосовувати обережно та зважено, не допускаючи процесів монополізації у банківському секторі.

Список використаних джерел:

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 2012 рік [Електронний ресурс]/ Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_IV_kv_2012.pdf
2. Банковский надзор. Европейский опыт и российская практика: Пер. с англ. / Под ред. М. Олсена. – М.: Банк России, 2005. – 356 с
3. Динаміка фінансового стану банків [Електронний ресурс]/ Режим доступу: <http://bankografo.com/nbu-dinamika-finansovogo-stanu-bankiv-ukrayini-na-1-07-2013.html>
4. Закону України «Про банки і банківську діяльність» [Електронний ресурс]/ Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
5. Основні показники діяльності банків [Електронний ресурс]/ Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
6. Пайтра Н.Г. Механізм формування власного капіталу банків України [Текст]: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / Пайтра Наталія Григорівна; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2010. – 20 с. : іл., табл. – Бібліогр.: с. 17-19.
7. Польшина В.О. Моделювання процесу формування структури банківського капіталу [Текст]: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.11 / Польшина Вікторія Олександрівна; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2011. – 20 с.: іл., табл. – Бібліогр.: с. 17-18.
8. Чиж Н.М. Функції власного капіталу банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (30-31 жовтня 2008 р.). – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ». – С. 106-107.

Рецензен Різник Н.С.